

Intresse för forskning och intressanta forskare: forskningsetikens erbjudande till barn som är deltagare i forskning

Lena Aronsson

Stockholms universitet, Sverige

Korrespondans: Lena Aronsson, e-post: lena.aronsson@buv.su.se

Sammanfattning

Redogörelser för forskningsetik i studier med barn beskriver potentiella risker och vad barnen kan behöva skyddas från. I denna artikel vill jag vända på perspektivet. Skulle deltagande i forskning också kunna förstås som ett attraktivt erbjudande om att få vara en del av något meningsfullt och intressant? Centralt i forskarens etiska ansvar är transparens så att deltagarna vet när forskning pågår, vet vem som deltar, vad man deltar i och hur man kan avböja. Språkliga, sociala och materiella artefakter är verktyg för att skapa transparens. Med utgångspunkt i de artefakter – allt från t-tröjor och informationsböcker till språk och gester – som användes i en svensk RCT-studie i förskolan är syftet att undersöka hur etiska åtgärder och överväganden kan förstås på fler sätt än enbart som skydd för de deltagande barnen. Vidare vad som händer när de åtgärder som vidtas för att begränsa potentiell skada och skydda barns integritet relateras till barns vardagliga upplevelser, till exempel familjeliv, populärkultur och förskoleverksamhet. Kort sagt, vad producerar forskningsetiska artefakter när det gäller meningsskapande? I artikeln visas att artefakterna, tillsammans med barnens intresse för forskarna, också skapar intresse för forskning och vetenskaplig kunskap hos de deltagande barnen.

Nyckelord: barn i forskning; forskningsetik; förskoleforskning; meningsskapande

Abstract

Interest in research and interesting researchers: the offer of research ethics to children who are participants in research

Reports on research ethics in studies with children describe potential risks and what the children may need to be protected from. In this article, I turn the perspective. Could participation in research also be understood as an attractive offer to be a part of something meaningful and interesting? Central to researcher's

ethical responsibility is transparency so that participants know when research is in progress, who is participating, what they are participating in, and how to decline. The linguistic, social, and material artifacts are tools for creating transparency. Based on the artifacts – from t-shirts and information books to language and gestures – used in a Swedish RCT study in preschool, the aim is to investigate how ethical measures and considerations can be understood other than just as protection for the participating children. Furthermore, to relate the measures taken to limit potential harm and protect children's privacy to children's everyday experiences, such as family life, popular culture, and preschool activities. In short, what does ethical artifacts produce in terms of meaning making? The article shows that the artifacts, together with the children's interest in the researchers, also create interest in research and scientific knowledge in the participating children.

Keywords: *children in research; preschool research; meaning making; research ethics*

Ansvarlig fagredaktør: Tove Lafton

Inflygning

”Like it or not, we live in a culture of celebrity” skriver Lawrence M. Krauss i en artikel om hur ett antal välkända forskare, från Einstein till Hawking och Dawkins, genom sitt vetenskapliga kändisskap bidragit till att öka intresset för vetenskaplig kunskap (Krauss, 2015, s. 32). Krauss konstaterar i förbigående att det saknas kvinnor bland dessa vetenskapskändisar och kommenterar inte heller att alla återfinns inom naturvetenskapliga discipliner. Hans ärende är ett annat. Krauss beskriver forskarnas kändisskap. De kommunicerar med allmänheten via tv-program, tidningsreportage och populärvetenskapliga böcker. Bilden av ett vetenskapligt kändisskap är intressant och jag associerar till flera forskare som passar in på beskrivningen. De sprider kunskap men de förmedlar också något mer, något om den lustfyllda lockelse som finns i vetgirighet och vetenskapligt undersökande.

Krauss frågar sig om forskare behöver välja mellan att producera kunskap och att entusiasmera allmänheten. Jag frågar mig om det verkligen är en motsättning, om det inte lika gärna kan hänga ihop. Genom den frågan riktar jag inte blicken mot samhället eller allmänheten generellt, utan mot barn. Närmare bestämt barn som är deltagare i forskning. I den här artikeln intresserar jag mig för det jag förstår som barnens intresse och beundran för forskarna i ett forskningsprojekt och hur det visar sig *i och på grund av* själva forskningen. Inte som ett resultat av att forskare valt bort forskningspraktiken för att kunna berätta om den, utan tvärtom har barnens deltagande varit centralt.

Inledning

Det är idag en vedertagen uppfattning att barns liv behöver studeras utifrån deras egna perspektiv och erfarenheter (Christensen & James, 2017; Kellet, 2010), oavsett om det gäller studier med fokus på barnen själva eller studier som bedrivs i barns vardagliga miljö, exempelvis förskola. I studier av barns liv och vardag finns också anledning att intressera

sig för barnens perspektiv på och erfarenheter av att ha deltagit i dessa studier och ha forskare i sin vardag och förskolemiljö. Det handlar om forskningsetiska överväganden (Vetenskapsrådet, 2017) och de åtgärder och strategier som de leder till. Forskningsetik i forskning med barn syftar till att minimera risker och skydda barn från skada, vilket är en viktig och legitim premiss, men konsekvenserna kan bli att barn positioneras som bräckliga och forskning som skadlig (Bodén, 2021). I redogörelser för etiska överväganden är vad som uppfattas som potentiell skada och som barn kan behöva skyddas från ofta fokuserat. Detta innebär att huruvida forskaren förutser något som fördelaktigt eller meningsfullt för barnen inte kommenteras eller möjligen bara anas underförstått.

I denna artikel försöker jag vända på perspektivet. Syftet är att undersöka vad forskningsetik kan tillföra i studier där barn är deltagare,¹ utöver det som forskningsetiska riktlinjer och kodexar anger med avseende på beskydd. Utgångspunkt för detta tas i de åtgärder och artefakter som användes för information till, delaktighet av och samtycke från barnen i en svensk förskolestudie. Artikeln är en kreativt prövande undersökning av barns förståelse av forskningsetiska åtgärder och strategier som kan fördjupa diskussionen om vad deltagandet i en forskningsstudie skulle kunna innebära i termer av erbjudande och effekter, samt vilka implikationer det kan ha för framtida forskning.

Utifrån detta syfte formuleras följande frågeställningar:

- På vilket sätt skulle deltagande i forskning kunna förstås av barn som ett attraktivt erbjudande om att få vara del av något meningsfullt och intressant?
- Vad händer när de åtgärder som vidtas för att begränsa potentiell skada och skydda barns integritet relateras till barns vardagliga upplevelser, som familjeliv, populärkultur och förskoleverksamhet?
- På vilket sätt kan forskningsetik också syfta till att skapa intresse för forskning, vetenskap och kunskap hos de deltagande barnen?

För att uppfylla mitt syfte och besvara frågeställningarna undersöks observations- och intervjudata från en randomiserad kontrollstudie (RCT) genomförd i svensk förskola (Frankenberg et al., 2019; Gerholm et al., 2018, 2019; Tonér, 2021), med särskild uppmärksamhet på de små saker som markerar intresse eller tristess: fnissande, gäspningar, konstiga svar och udda frågor. De små sakerna som vanligtvis betraktas som databrus ses här som del i de sociala, språkliga och materiella artefakter som kan följa av forskningsetiska överväganden i forskning med barn. Begreppet artefakt används i sociokulturell betydelse, där alltså inte bara fysiska ting utan också intellektuella och kulturella redskap inkluderas (Säljö, 2014). Det handlar här om böcker, broschyrer och kläder, liksom gester, rörelser eller språk, men också glapp eller förtätningar i relationer och kommunikation.

1 Begreppet deltagare används här synonymt med informant eller forskningsperson.

Artikeln organiseras enligt följande. I det kommande avsnittet presenteras RCT-studien från vilken dataexempel hämtats. Detta följs av ett avsnitt kring tidigare forskning, med fokus på forskningsetiska överväganden i förskolestudier. Därefter en beskrivning av tillvägagångssätt samt tolkning och analys av de empiriska exemplen. I den avslutande delen av artikeln diskuteras resultatet och möjliga konsekvenser för framtida forskning.

Bakgrund

- Hur kändes det? frågar intervjuaren.
- Bra, svarar barnet, det gjorde bara lite ont. Jag blev trött när jag gjorde testerna. Man blir svettig av tester. Jag vill verkligen göra testet med mössan. Jag känner [EEG-teknikern], jag har träffat honom. Och [lingvisten], jag känner henne också.
- Jag ville inte ha mössan, säger ett annat barn, för håret blir klabbigt. Om man blir vald till mössan och inte vill säger man stopp.

Utdraget ovan är hämtat från intervjuer med barn som deltog i tester och EEG-mätningar i det ovan nämnda forskningsprojektet. I mina anteckningar skrev jag att barnen visste att de själva bestämde om de ville delta. Vissa var till och med angelägna om att få vara med och jag noterade att jag inte hade förväntat mig det. Barnen tyckte att forskarna var spännande människor, särskilt de som ansvarade för EEG-maskinen.

Forskningsprojektet som är utgångspunkt för denna artikel hade det populärvetenskapliga namnet ”Hjärnvägar i förskolan”.² Som ett av de första forskningsprojekten i svensk förskola som genomförts som en randomiserad kontrollstudie (RCT) (Gerholm et al., 2018) var syftet att undersöka, jämföra och testa hur två olika inlärningsmetoder; socio-emotionellt-materiellt lärande i grupp och digitalt individuellt lärande, påverkar barns uppmärksamhet, sociala förmågor, språk och kommunikation (Gerholm et al., 2019). Mer än 400 barn mellan 4 och 6 år och 98 pedagoger från 28 förskoleavdelningar deltog i den fyra år långa studien, som inkluderade tre interventionsperioder då de pedagogiska metoderna tillämpades (Gerholm et al., 2019). Teamet bestod av forskare inom förskoledidaktik, kognitiv neurovetenskap, psykologi och lingvistik.

En RCT-studie är unik i svensk förskola när det gäller forskningsdesign och därmed den etablerade synen på hur förskolebarns lärande kan undersökas (Frankenberg, 2018). Projektet var ett tvärvetenskapligt samarbete och därför omfattade forskningsmetoderna EEG-mätningar, psykologiska och språkliga tester, etnografiska observationer och

2 Projektnamn: Förstärkning av förskolebarns uppmärksamhet, språk och kommunikationsförmågor: En interdisciplinär studie av socio-emotionellt lärande och datoriserad uppmärksamhetsträning. Vetenskapsrådet, 721-2014-11786

intervjuer med barn och pedagoger. Det medförde olika forskningsetiska överväganden, både utifrån vad olika metoder innebär och traditioner inom olika forskningsdiscipliner (Vetenskapsrådet, 2017). Projektets forskningsetiska åtgärder och strategier för att säkerställa barnens samtycke i varje enskild situation gav barnen inflytande över sitt deltagande (Frankenberg et al., 2019). Centralt i forskningsetiken var ett förhållningssätt som kan sammanfattas som att barnen och pedagogerna ”hjälpte forskarna att forska” (Frankenberg et al., 2019). Formuleringen kan låta som en anpassning till barns sätt att uttrycka sig, men den fungerade som en anvisning om vart fokus skulle riktas och vad forskningsobjektet var. Att ”hjälpa forskarna att forska” blev en påminnelse om att det inte var barn, pedagoger och den ordinarie förskolepraktiken som bedömdes, mättes, testades och jämfördes. Barn och pedagoger samarbetade i stället med forskarna för att ta reda på effekterna av interventionerna.

Dessutom fanns en rad åtgärder och strategier som, baserat på att ”hjälpa forskarna att forska”, skapade den transparens som är nödvändig för att deltagarna ska veta när de deltar och inte, vad som händer och inte och vilka som är forskare och deltagare. Detta handlade exempelvis om en bilderbok som presenterade vad forskning är, hur projektet skulle genomföras och vad det skulle innebära för de deltagande barnen. Pedagogerna och barnens vårdnadshavare fick motsvarande information både skriftligt och vid informationsmöten enligt det vanliga förfarandet för samtycke i forskning. Med informerat samtycke från vårdnadshavare hanterades sedan barnens information och samtycke som något hela tiden pågående. Barnen informerades om hur de kunde säga nej eller hålla upp en ”stopp-hand” som signal att de inte ville delta eller bli observerade. Forskarna hade också utarbetat en väggkalender där barnen kunde följa vad som skulle hända i projektet vecka för vecka, affischer som presenterade olika övningar och aktiviteter samt affischer med bilder på alla forskare som besökte förskolorna. Vid förskolebesöken bar forskarna dessutom blå t-tröjor med texten ”Forskning pågår” (Frankenberg et al., 2019).

Tidigare forskning

Som Bodén (2021) visar i en analys av forskningsetik i forskning med barn finns en omfattande litteratur inom barndoms- och förskoleforskningen. Oavsett hur etiska överväganden formuleras positioneras barn ofta som sårbara, i behov av skydd och delvis också som forskningsobjekt snarare än som deltagande och agentiska subjekt (Bodén, 2021; se även Kellet, 2010; Mayne & Howitt, 2015). Bodén noterar att ett vanligt antagande är att forskning *om* barn ses som mindre etiskt försvarbart och därför mer problematiskt än forskning som påstår sig vara *med* barn eller ännu hellre *av* barn. I sin genomgång av forskningsstudier ser Bodén en skala av prepositioner växa fram – på, till, med, för, av – från mindre till mer önskvärda (Bodén, 2021). Men skalan ändras om perspektivet förskjuts. Till exempel

om nyttan för framtida barn ses som ett etiskt värde, eller om den tydliga utformningen av EEG-mätningar och tester förstås som etiska genom att de ger barn ökade möjligheter att ta ställning till sitt deltagande (Bodén, 2021).

Samtycke till vad och från vem

Informerat samtycke från förskolepersonal och barnens vårdnadshavare är ofta det första steget i genomförandet av en förskolestudie (Elfström Pettersson, 2015; Hermansson, 2013; Moberg, 2017). I beskrivningar av forskningsetiska överväganden hänvisas till att informerat samtycke inhämtats från vårdnadshavare för barnens räkning (Vetenskapsrådet, 2017). Barnen ges tillstånd att delta i exempelvis en experimentell situation eller en intervention. Om studien inkluderar metoder som etnografiska observationer eller intervjuer, det vill säga att forskningen bedrivs i barnets vardagliga sammanhang, måste samtycket utökas. Forskningen sker då i en mer privat sfär och samtycke behöver inhämtas löpande genom att forskaren är lyhörd för barnets uttryck, känslor och handlingar (Dockett et al., 2009). Frågan om samtycke gäller således inte bara deltagande i en studie utan också om vem som går in på vems område – barnet i forskningsstudiens kontext eller forskaren i barnets vardagskontext. Nordisk förskoleforskning har ofta en kvalitativ och praktikorienterad ansats (Tallberg Broman et al., 2015). Det innebär att forskningen sker i barnens miljö och att barnens eget samtycke är centralt. Det avser barns samtycke till eget deltagande, men om barnen också ska ge sitt samtycke till forskarens närvaro och att forskningen utförs i deras vardagliga miljö är mer oklart (Dockett et al., 2009).

Barnens samtyckesförfrågan behöver utformas med hänsyn till deras ålder och möjligheter att förstå vad deltagande i forskning innebär. Detta kan innebära att pedagoger måste involveras. Eller, som i Lebedevas (2020) studie med barn som är nyanlända till Sverige och därför inte talar samma språk som forskaren, modersmåls lärare som översättare i förfrågan om samtycke. I allmänhet bedöms barn i åldern 4–5 år kunna få initial information om forskningsstudien, men i varje ny situation behöver forskaren vara uppmärksam på om barnen vill delta eller inte (Magnusson, 2018; Odegard, 2021). För alla barn, men särskilt de yngsta, är samtycke en kontinuerlig process som kräver känslighet för barnens fysiska och verbala signaler (Eriksson, 2020; Hvit Lindstrand, 2015; Martín-Bylund, 2017).

Frågan om vad barnen samtycker till kan förefalla tydlig eftersom det gäller deltagande i de aktiviteter och processer där forskaren tänker samla in data. Men med avsikten att hela tiden vara känslig för barnens reaktioner finns också en implicit begäran om barnens samtycke till forskarens närvaro i barnens vardag på förskolan. Detta understryks av resonemang om forskarens roll ur detta perspektiv (till exempel Eriksson, 2020) och reflektioner över balansen mellan att passivt observera eller vara aktiv i situationer där barn förväntar sig detta av vuxna (Holm Kvist, 2020; Sandvik, 2013; Wank, 2021). Dessa överväganden förefaller rimliga inom forskning i förskolan, men innebär

ändå ett intensifierat fokus på forskarens syn på sig själv som del av de forskningsetiska övervägandena. När forskare har en yrkesbakgrund som förskollärare diskuteras, implicit eller uttryckligt, fördelen med att vara bekant med sammanhanget men risken att samtidigt bli blind för det man ser som självklart (Holm Kvist, 2020; Hvit Lindstrand, 2015; Rantala, 2016).

Antaganden

Barns deltagande i forskning kräver en genomtänkt forskningsetik där åtgärder och potentiella dilemman kretsar kring barns möjligheter att vara subjekt (Mayne & Howitt, 2015). Oavsett forskningsfrågor och forskningsdesign eftersträvas en känslighet för barns subjektiva upplevelse av att delta i eller vara föremål för forskning. Detta uttrycks ofta som vikten av att skapa förtroendefulla relationer mellan forskare och barn och integrera forskningsprocessen i ett för barnen välkänt sammanhang (Einarsdóttir, 2007; Elkin Postila, 2021; Kellet, 2010). Tillvägagångssättet bygger på antagandet att barn utsätts eller används för ändamål som de kanske inte helt förstår eller kan ge sitt samtycke till. Många studier med barn som deltagare beskriver hur icke-verbala signaler, gester, blickar och placering i rummet tolkas av forskaren som tecken på samtycke eller avvisande (Hvit Lindstrand, 2015; Wank, 2021). Mellanmänskliga relationer är således av betydelse (Alderson & Morrow, 2011; Christensen & James, 2017; Einarsdóttir, 2007; Kellett, 2010; Schulte, 2019). Ett av barnen i det exempel som inleder bakgrundsavsnittet säger att hen känner de personer som utför EEG-mätningarna och i intervjun framgår att relationen både är incitament för att vilja delta och en attraktiv bekantskap. Att vara lyhörd i samspelet med barnen är uttryckt som en viktig forskningsetisk strategi i forskning med eller om förskolebarn. Forskningsetik beskrivs därför ofta som relationell, pågående och anpassningsbar till de situationer som uppstår (Eriksson, 2020; Einarsdóttir, 2007; Mayne & Howitt, 2015). Följaktligen är utgångspunkten och den förmodade tankegången att forskaren behöver bekräfta barnens perspektiv. Detta kan uttryckas som en maktobalans mellan barn och vuxna (Kellet, 2010; Odegard, 2021), som forskaren måste ta ansvar för och svara an på (Elkin Postila, 2021; Eriksson, 2020).

Ett annat vanligt antagande är att barnens förmodade känslighet innebär att forskaren behöver iaktta viss försiktighet när hen presenterar sig i barnens sammanhang. Detta anknyter till tanken att barn inte kan förstå innebörden av vad forskaren tänker göra, men också till en allmän uppfattning om att barn behöver vänja sig vid en ny person. Exempelvis tillbringar Holm Kvist (2020), Lebedeva (2020) och Wank (2021) upp till en vecka i förskolan innan datainsamlingen börjar för att skapa förtroende och för att barnen ska lära känna dem. Men forskaren behöver också tid för att vänja sig vid och lära känna förskolekontexten. Som Eriksson (2020) beskriver handlar det om att på plats ”planera [för de] praktikaliteter och eventualiteter” (Eriksson, 2020, s. 55) som kan uppstå när forskningens aktiviteter ska genomföras i förskolans kontext.

Kostnad-nytt-analys

Grundläggande i forskningsetik är en avvägning mellan samhällets behov av kunskap och individens behov av skydd (Alderson & Morrow, 2011; Canosa et al., 2018; Guillemin & Gillam, 2004; Vetenskapsrådet, 2017). Den förväntade nyttan bör alltså motivera eventuella negativa konsekvenser för deltagarna. Ofta uttrycks nyttan med utbildningsforskning i termer av att öka kunskapen och bidra till praktikförbättring eller metodutveckling. Men kostnad och nytta finns också på deltagarnivå. Den potentiella kostnaden för deltagande barn kan hanteras genom att minimera negativa effekter och förebygga upplevelse av skada (Martín-Bylund, 2017). Ibland antyds också att det kan finnas fördelar för barnen med själva deltagandet, till exempel att få extra uppmärksamhet eller göra vissa aktiviteter (Eriksson, 2020). Dock inte alltid som del av forskningsetiska överväganden, utan snarare som positiva bieffekter av deltagandet.

I en kostnad-nytt-analys av vad som är rimligt att be om finns som konstaterats tidigare ambitionen att anta barnets perspektiv och låta barnets röst bli hörd (Kellet, 2010). Det är en medvetenhet om asymmetriska maktförhållanden mellan vuxna och barn (Einarsdottir, 2007; Magnusson, 2018). När maktperspektivet diskuteras handlar barns perspektiv och att låta barns röster höras om ambitionen att ge barn reella möjligheter att påverka. Det gör att barns inflytande kan framstå som ett mål i sig, där maktförskjutningen är överordnad det faktum att forskningsdeltagares egna röster är en strategi för hur data genereras.

Resultat och analys

Det totala ljud- och videomaterialet från projektet ”Hjärnvägar i förskolan” omfattar över 1000 timmar gruppintervjuer med barn respektive pedagoger, interventioner, tester och vardagliga aktiviteter på förskolorna. Ur detta har ca 20 timmar video- och 10 timmar ljudinspelning använts för analysen i denna artikel. Urvalet har skett i flera steg. I ett första steg har ett slumpmässigt urval av 30 timmar video- och 15 timmar ljudinspelning gjorts. Detta material har sedan reducerats med cirka en tredjedel i linje med vad Cohen et al. (2018) kallar ett målinriktat urval. Den vägledande principen har utifrån artikelns syfte och frågor varit situationer där barns upplevelser av eller uppfattning om forskningen uttrycks av barn eller vuxna. Beskrivningar av vad som sker, vad som sägs, citat och associationer som noterats vid genomgång av materialet har använts för att analysera barnens meningsskapande av de åtgärder och artefakter som är resultat av projektets forskningsetiska överväganden. Analysen har en abduktiv ansats och analysmetoden utgörs av associativt och kreativt tolkande (Alvesson & Sköldberg, 2017) i en pågående rörelse mellan det empiriska materialet, forskningsprojektets organisering, litteraturen (till exempel Alderson & Morrow, 2011; Christensen & James, 2017; Kellet, 2010) och de relationer och associationer som uppstår i denna rörelse.

Nedan redogörs för resultatet av analysen i fyra avsnitt där de tre första utgörs av olika aspekter av hur forskningsetiken i RCT-studien kan tolkas när den relateras till fenomen och företeelser i förskolebarns liv och vardag. Det fjärde avsnittet lägger samman de tre första i en ansats att diskutera om, och i så fall hur, barnens deltagande i forskningen inte bara kan förstås som att sköra deltagare ska skyddas från något potentiellt skadligt utan också som ett attraktivt erbjudande om att få ge meningsfulla bidrag.

Forskarens ansvar

Tolkningen av empirin i förhållande till forskarens ansvar tar utgångspunkt i ett citat från webbplatsen CODEX,³ där etiska regler och riktlinjer för forskning är samlade. Där kan läsas att:

En forskares arbete regleras av mer eller mindre tvingande regler och föreskrifter. Man kunde ändå säga att forskarens eget etiska ansvar i en mening utgör grunden för all forskningsetik. Forskaren har nämligen ytterst själv ansvaret att se till att forskningen är av god kvalitet och moraliskt acceptabel. Forskningsetisk reflektion måste vara en naturlig del av forskningens vardag.

Forskarens ansvar är långtgående. Det är grunden för forskningsetiken och den är i sin tur en ständig del av vardagen. Citatet kan förstås som att forskarens ansvar för etiken är grundläggande och omfattande, men också gränslöst. Forskningsetik i forskning med barn behöver vara genomtänkt, utformad enligt alla protokoll och regler och ju mer desto bättre. Dock finns en konflikt att hantera: å ena sidan detaljerad, strukturerad och dokumenterad planering, å andra sidan beredskap för det oväntade i den pågående förfrågan till barnen om samtycke till deltagande.

Barnen i RCT-studien vet att de själva bestämmer om de vill delta men är samtidigt oroliga för att inte bli utvalda att delta i EEG-mätningarna, där man endast gjorde mätningar på ett slumpmässigt urval av barnen. I gruppintervjuerna säger pedagogerna att ett av få bekymmer var att barnen blev så ledsna när de inte fick delta. Ett barn säger ”jag blir jätteledsen när jag hörde det på lappen”, alltså inte hörde sitt namn i lottdragningen. Ett annat barn föreslår att ”kan man inte bara välja in” och menar att alla som anmäler att de vill ska få delta. De vet att deras samtycke krävs, ett barn säger ”om man blir lottad och inte vill då säger man stopp”. Pedagogerna beskriver i gruppintervjuerna att de ibland förvånats över vilka barn som sa nej och vilka som gärna ville delta i testerna och EEG-mätningarna. ”Det barnet vi trodde skulle vägra har faktiskt varit drivande” säger en pedagog. De tror att barnen ibland kan ha påverkat varandra men också att något barn ”hade drömt om den här mössan” och ett annat barn hade ”frågat om man kan se sina tankar i datorn”.

3 <https://codex.uu.se/forskarens-etik/>

Eriksson (2020, s. 61) beskriver i sin avhandling liknande situationer med 1- och 2-åringar, där även andra än de utvalda barnen ville delta och behövde avledas av pedagogerna till andra aktiviteter.

När föräldrar säger nej till barns deltagande så utesluts barnet från materialet eller från situationen. Dock uppstår ett etiskt dilemma i och med att beslutet då har fattats innan barnet tillfrågas. Barn som vill ge sitt samtycke kan i dessa fall inte göra det. I RCT-studien lades vikt vid att informera föräldrarna grundligt, i syfte att de skulle lämna avgörandet till barnen (Frankenberg et al., 2019). Detta innebar att det endast var i några fall som barn kunde bli besvikna över att inte få delta fast de själva ville. När forskarna bad föräldrarna att ge sitt samtycke eftersom barnen själva också skulle bli tillfrågade är det en typ av inflytande som bygger på att se barn som kompetenta att ta beslut om sig själva. Det är ett synsätt som både barn och föräldrar är vana vid från förskolan och här tillämpas det av både föräldrar och forskare.

Den förskoleliknande utformningen av forskningsetiken fungerar således som beskydd både för deltagarna och för själva forskningsprocessen. Forskaren har ansvar för kvaliteten i den forskning som produceras, och genom att information till och samtycke från barnen utformades på välbekanta sätt så minskade risken för bortfall. Resultatet blir mer trovärdigt och forskarens ansvar gentemot såväl deltagare som forskningssyfte uppfylls.

Forskningens transparens

Etiska överväganden och åtgärder måste vara transparenta före, under och efter forskningsstudien, inte bara för att studien ska kunna replikeras utan också av etiska skäl (Vetenskapsrådet, 2017). Inget ska pågå som inte tål dagens ljus, helt enkelt.

Forskarnas personliga och relationella ansats i RCT-studien innefattar en forskningsetisk åtgärd för att skapa transparens genom att återkommande fråga ”vill du?” och att uppmuntra, visa intresse och hjälpa barnen. Barnen ska aktivt kunna ta ställning till att delta. Förhållningssättet är barnen vana vid från förskolan och relationen till pedagogerna. I förskolan iscensätts barns delaktighet och inflytande genom att barn tillfrågas om vad de vill göra, om de vill delta och deras intressen och preferenser tillmäts värde (Aronsson & Lenz Taguchi, 2018). Frågan om samtycke i forskningsprojektet kan därför vara det som barnen förväntar sig av vuxna och därigenom blir de aktiviteter som hör till forskningen uppfattade som en integrerad del av förskoleaktiviteterna (Fargas Malet et al., 2010). Det påminner också om det förhållningssätt som kan beskrivas som en förskolefierad föräldraroll, där barns vilja och åsikt tas på allvar och barn behandlas som fullvärdiga individer. Frågan ”vill du?” kan då vara svår att urskilja som ett specifikt forskningsetiskt samtycke som skiljer sig från vardagens ständiga möjligheter att vilja eller inte vilja vara med i det som erbjuds. Samtycke till EEG och tester sticker ut, eftersom det handlar om aktiviteter som normalt inte förekommer i förskolan (Bodén, 2021). Frågan kan då uppfattas som ett erbjudande om något extra spännande.

Barnens beskydd

Utgångspunkten för forskningsetik i studier där barn är deltagare är att barn är sårbara, eftersom det antas att barn inte kan förstå vad forskning är och vad samtycke innebär. Det innebär att allt potentiellt kan vara skadligt och det räcker inte med att nyttan överstiger kostnaden utan helst bör deltagandet inte påverka barnen. Men eftersom såväl litteraturen som forskningsetiska riktlinjer kring barn i forskning understryker vikten av barnanpassad information och lyhördhet för barns uttryck så ses barn samtidigt som kompetenta att kunna bestämma över sitt deltagande (Dockett et al., 2009). I RCT-studien gjorde blå t-tröjor att forskarna kunde identifieras som just forskare och signalerade att det pågick forskningsaktivitet. Forskarna strävade efter en samarbetsrelation till barnen, manifesterat i formuleringen ”hjälpa forskarna att forska”. Detta förefaller barnen ha tagit till sig som uppgift och i gruppintervjuerna med pedagoger framgår att både pedagoger och forskare är förvånade över hur obekymrade barnen varit kring sitt deltagande (jämför Odegard, 2021, s. 57, som beskriver hur hennes noggranna förberedelser för samtycke i stunden blir överspelade av att barnen var så angelägna och entusiastiska kring att få delta). ”Det var ingen stor grej [för barnen]. För oss var det ju intressant eftersom vi trodde att det skulle vara en stor grej” säger intervjuaren och förklarar att det för förskoleforskarna var kontroversiellt att barnen skulle testas. En av pedagogerna instämmer ”Nej snarare tvärtom, [det var] som vanligt” och fortsätter ”Jag fick följa med en pojke som inte ville vara själv. Det var jättespännande att få vara med, då kan man prata om det på ett annat sätt.” Att barnet sökte vuxenstöd svarade mot pedagogens förväntningar om att kunna beskydda barnet, men innebar också en möjlighet för hen att få insyn.

Att beskydda barnen implicerar att barnen inte fullt ut förstår vad som pågår. En alternativ tolkning är att barnen förstår på ett annat sätt eller lägger vikt vid andra aspekter än vuxna gör. I gruppintervjuerna med barnen tycks de ibland svara på något annat än vad som frågas om, uppfatta frågan som irrelevant eller tolka den mer konkret än den ställs. När intervjuaren exempelvis frågar ”hur det kändes” att ha på sig mössan med elektroder under EEG-mätningarna och förefaller förvänta sig ett svar om upplevelsen av att hjärnaktiviteten blir avläst, svarar barnen antingen att de inte kommer ihåg, suckar, fnissar, pratar om annat eller säger att ”det var kladdigt”, syftande på gelén som appliceras för att elektroderna ska fästa mot hårbotten. För barnen verkar frågan om ”hur det kändes” – om den alls besvaras – vara associerad med sensoriska påtagligheter som smärta, kladdighet och kyla snarare än med vilka tankar och känslor de hade vid tillfället.

Barnen beskyddas också genom de vuxnas goda relationer till varandra. Samarbete mellan pedagoger och forskare är således del av forskningsetiken. Pedagogerna uppskattar de forskare som har varit uppmuntrande, positiva och kommit in i verksamheten på ett smidigt sätt. För forskarna är pedagogernas flexibilitet och välvilja nödvändig för att interventionerna ska kunna genomföras och data samlas in. När de vuxna anlägger ett barnperspektiv betonas hur testningssituationerna i projektet gett barnen ”egen tid med

en vuxen”, som en pedagog uttrycker det. Det kan förstås som att barns tillvaro i förskolan generellt är så starkt grupporganiserad att barn kan behöva kompenseras med individuell vuxentid. När barnen själva uttrycker sitt perspektiv handlar det positiva med projektet helt enkelt om att de får tillgång till forskarna, dessa intressanta människor som också är så intresserade av dem.

Ansvar, transparens och beskydd – en förstärkt verklighet

Den kreativa gruppbaseade interventionen benämns ”forskning” av barnen, trots att det var pedagogerna och inte forskarna som ledde aktiviteterna. Enligt pedagogerna ”säger [barnen] att de forskar och har börjat med nytt material som [de] aldrig rört förut”. Interventionerna är centrala delar av forskningen, och alltså har barnen uppfattat forskning som vissa specifika praktiker. I fokusgruppssamtalen berättar pedagogerna att:

... man blir ju trött men det är roligt för man ser att det ger effekt. Och också att känna att det är okej att vara lite drivande och det är okej att visa på. Om man tänker så här, man har ju varit lite rädd för att lära barn. Men det kan man och det tycker jag var lite skönt.

Pedagogerna uttrycker att gruppinterventionen har likheter med det projektorienterade arbetssätt de tillämpat i den ordinarie förskoleverksamheten innan forskningsstudien. Dock innebär interventionens instruktioner ökad intensitet, längre tid och en mer aktiv och offensiv pedagogroll (Lenz Taguchi & Palmer, 2020). De praktiker som barnen kallar ”forskning” blir därigenom en extra intensiv och förstärkt förskoleverklighet.

Den barnanpassade informationsboken, vägghandboken över forskningsprocessen, forskarnas blå t-tröjor och överenskommelsen att ”stopp-handen” avvisar deltagande är åtgärder utifrån forskningsetiska överväganden. Samtidigt är det artefakter som också är typiska uttryck för hur man i nordisk förskolekontext iscensätter barns delaktighet och inflytande. Genom att språkligt, socialt och materiellt skapa möjligheter för barn att förstå vad, när, varför och hur deras liv är organiserat på vissa sätt har det som kommit att betecknas pedagogisk miljö blivit centralt (Nordin-Hultman, 2004). Där ingår artefakter som syftar till att exempelvis tydliggöra dagens och veckans planering, specifika rutiner, gester och språkliga uttryck (Bae, 2009; Eriksson Bergström, 2013; Moberg, 2017). De forskningsetiskt motiverade artefakterna, som syftar till att skydda integritet och möjliggöra inflytande, ligger nära de former för inflytande och delaktighet som barnen möter i sin vardag. T-tröjorna, ”stopp-handen” och övriga åtgärder utgör därmed en brygga mellan forskningspraktik och förskolepraktik som erbjuder barnen att röra sig emellan. Genom de forskningsetiska åtgärdernas förskoleanpassning kan de därför också sägas beskydda själva forskningsprocessen och inte enbart deltagarna.

De språkliga, sociala och materiella artefakterna tycks framkalla lust och attraktion och vara meningsfulla för barnen. T-tröjorna med texten ”Forskning pågår” innebär att

”då vet man att det är en forskare” som ett barn säger. I fokusgruppssamtalen beskriver en pedagog barnens attityd som ”vem är du, ja men jag ser din blåa tröja liksom”. Pedagogerna undrar om barnen är distanslösa och inte reagerar på att det är nya vuxna, medan barnens familjära sätt att prata om forskarna öppnar för en annan tolkning. Kanske är det inte distanslöst utan den sortens nonchalans man uppvisar när man är bekant med någon med hög status. Forskarnas förtydligande av forskarrollen genom den blå tröjan skapar attraktion, det blir en uniform som signalerar att bäraren har särskilda och potentiellt betydelsefulla uppgifter. Det som är en forskningsetiskt motiverad åtgärd blir därmed en statusmarkör som tillsammans med EEG-mössor, kameror, maskiner, sladdar, väskor och digitala lärplattor skapar förväntan och intresse. Forskarna, som enligt vad barnen förstått av informationsboken är människor som kan mycket om rymden, hjärnan och dinosaurier, är nu också intresserade av oss, av *mig*.

Barnen pratar om vad som var spännande, spektakulärt, intressant och ofta kopplat till forskarna. De nämner deras namn och om de har träffats, säger ”jag känner XX” och är angelägna om att peka ut forskarna på affischen med bilder på var och en. Högst status bland bekantskaper verkar de forskare ha som gjort EEG-mätningarna och när de nämns och pekas ut låter barnen fnissigt förtjusta som om det var idoler de träffat i verkligheten. Pedagogerna beskriver att ”få egen tid med vuxna” är en viktig faktor i varför barnen så gärna velat göra testerna. Barnen själva uttrycker i intervjuerna att de har kunskap om hjärnan och talar om ”hjärnvågor”, ”här inne” och ”hjärnan styr oss”. De berättar vad forskning är, att ”man ska lära sig olika saker” och att det kan handla om rymden och dinosaurier. Deras förtjusning över att vara bekanta med forskarna kan förstås som något mer än att få egen tid med en vuxen. Det kan också ses som uttryck för en känsla av tillhörighet. Flera pedagoger säger, med viss besvikelse, att de hade velat veta mer om hur testerna och EEG-mätningarna gick till, ”för att kunna prata med barnen om det”. Denna misräkning från pedagogerna är återkommande i fokusgruppssamtalen, ofta i samband med att de uttrycker förvåning över att barnen inte reagerat som väntat inför testerna. De hade förväntat sig mer tveksamhet, rädsla eller motstånd, men bortsett från att vissa sagt nej till EEG-mätningen så har barnen snarast varit angelägna om att delta i testerna.

Barnen har inte reagerat speciellt på att forskarna filmat och fotograferat, säger pedagogerna, och funderar över om det är något att vara bekymrad över. Slutsatsen blir dock att barnen nog inte tyckte ”att det var något speciellt, de är så vana vid att vi fotar och filmar” (jämför Elfström Pettersson, 2015; Odegard, 2021). I filmerna ser det ofta ut som om barnen är obekymrade om kameran, men det finns också tillfällen när de verkar uppskatta att bli filmade. De vänder sig mot kameran och riktar sig till den som filmar och en tänkt publik. I min tolkning är barnens samspel med kameran inte enbart ett resultat av förskolans filmande. Jag associerar snarare till musikvideor, talangprogram på tv och de populära barnprogram där programvärdarna kommer hem till barn och tillsammans gör upptåg och

spektakulära aktiviteter,⁴ vilket för barnen kan likna forskarnas besök på förskolorna. De blå t-tröjorna lovar åtråvärda, spännande och intressanta aktiviteter, det som barnen vet kallas forskning. När barnen säger ”jag känner [forskaren]” med ett stolt och beundrande tonfall så är det kanske det som Krauss (2015) efterlyser:

Scientists who become recognizable have a chance and perhaps even a responsibility, which they have often exploited, to promote science literacy, combat scientific nonsense, motivate young people, and steer public policy discussions toward sound decision making (Krauss, 2015, s. 27, min understrykning).

Diskussion

Forskare som blir kända har möjlighet och kanske även ansvar att motivera unga människor, skriver Krauss (2015) i citatet ovan. Motivera till vad? Ja, kanske är det samma slags motivationsambitioner som får en professor i rymdfart att skriva barnböcker om rymden (Fuglesang, 2019, sjätte boken i en serie), forskare att skriva om sin barndom (Sveriges unga akademi, 2021) eller ett läkemedelsföretag att sponsra en sommarforskarsskola i naturvetenskap.⁵ Att få barn att se sig själva som framtida forskare och intresserade av kunskap och vetenskap handlar inte bara om strategisk yrkesförsörjning utan också om de grundläggande samhällsvärden som Krauss räknar upp. Det är alltså inte bara viktigt att barn lär sig och får kunskap, vilket är uppgiften för skola och utbildning, utan också att de utvecklar vetgirighet, lust att veta mer och insikt om att det går att skapa kunskap om det vi ännu inte vet. Det går att forska.

Krauss (2015) tes är att vetenskapskändisar kan skapa intresse för vetenskap. I mina tolkningar och analyser ovan av material från en RCT-studie i svensk förskola (Gerholm et al., 2018, 2019) ser jag en parallell. Sättet de deltagande barnen föreföll uppfatta forskarna på påminde om hur barn talar om och förhåller sig till personer som i någon mening kan sägas vara kändisar, som programledare eller artister, men också den beundran och fascination barn kan visa för vuxna i uniformer eller med särskild utrustning. Barnen berättade i intervjuerna om sin bekantskap med forskarna, om sitt eget deltagande i forskningens tester och interventioner och gav exempel på kunskap som forskning producerar. Forskarna i RCT-studien förefaller ha gjort ett vetenskapligt lobbyarbete bland barnen som påminner om det Krauss beskriver att exempelvis Einstein, Feynman, Sagan, Hawking och Dawkins gjort riktat till allmänheten och samhället.⁶

4 <https://www.svt.se/barnkanalen/barnplay/varsta-basta-barnvakterna/>

5 <https://ungaforskare.se/sommarforskarsskola-2/>

6 I en svensk kontext kan nämnas Christer Fuglesang, Emma Frans, Micael Dahlén, Agnes Wold, Åsa Wikforss och Ulf Ellervik som exempel på forskare som gör omfattande insatser för att kommunicera vetenskaplig kunskap till allmänheten och, utifrån det, kan sägas vara ”vetenskapskändisar”.

Men analyserna visar också något mer. Något som handlar om betydelsen av artefakter, som böcker, kalendrar, EEG-mössor, elektrodgelé i håret, filmkameror, bilder, gester, repliker, rörelser. Och de blå t-tröjor som gör att barnen både vet att ”det är en forskare” och ”nu pågår forskning”. Det är inte bara relationer och bekantskap som skapar den potentiellt framgångsrika marknadsföringen av vetenskap och forskning utan också alla de åtgärder, rutiner och artefakter som utgör projektets forskningsetiska strategi (Frankenberg et al., 2019). Forskarens etiska ansvar är att beskydda forskningsprocessens kunskapsproduktion och samtidigt beskydda de deltagande individerna (Vetenskapsrådet, 2017). De materiella, språkliga och sociala artefakterna är verktyg för att skapa transparens, men vad jag har visat i denna artikel är att artefakterna också kan vara verktyg för att skapa forskningsintresse.

Jag frågade mig inledningsvis om barns deltagande inte bara handlar om att beskydda från det som kan innebära risker, utan också skulle kunna förstås som ett attraktivt erbjudande om något meningsfullt och intressant. Forskningsetiken har varit artikelns fokus, eftersom den kräver strategier, åtgärder, procedurer och artefakter för barnens beskydd utifrån forskarens ansvar och för att skapa forskningens transparens. Kombinerad forskningsetik som skydd för barn, forskarens skyldigheter och forskningens transparens framträder en tät väv, ett koncentrerat sammanhang, en förstärkt eller förhöjd upplevelse av verkligheten. Datainsamlingen, med etnografiska observationer, intervjuer och andra sätt på vilket forskaren intervenerar i förskolan tillsammans med barnen, är både förberedd och oförberedd, naturlig och arrangerad, välkänd och främmande. Det är ett intensifierat och i någon mening redan känt och definierat forskningssammanhang, samtidigt som förväntan är att något nytt ska produceras. Denna förstärkta verklighet blir ett meningsfullt, intressant och attraktivt erbjudande med *intressanta forskare* och potentiellt *intresse för forskning*. Vilken betydelse kan den förståelsen av forskningsetik ha när vi som forskare planerar studier där barn är deltagare?

De intressanta forskarna ...

Både barn och pedagoger som deltar i RCT-studien har en positiv och engagerad inställning till sitt deltagande och sina bidrag till ”att hjälpa forskarna att forska”. Barnens attityd har ovan tolkats som en effekt av projektets forskningsetiska överväganden men det är också troligt att pedagogernas intresse av att delta spelat roll. Det intresset kan förstås som del i svensk förskolas pågående akademisering och formering av ett forskningsfält som i många avseenden är professions- och praktikinära (Tallberg Broman et al., 2015). Förskolans utbildning ska vila på vetenskaplig grund (SFS 2010:800) och det innebär att det är angeläget för professionen att förskolan beforskas. Det kan också handla om att tröskeln mellan praktik och forskning är låg i svensk förskolekontext. Den praktikinära forskningen, ofta av forskare med egen yrkesbakgrund i förskolan (Tallberg Broman et al., 2015), kan tillsammans med en kollektiv och icke-hierarkisk yrkeskultur skapa den öppna attityd till forskning och forskare som förskolan visar. Det finns alltså skäl att tro att den välkomnande attityden hos barn och pedagoger i RCT-studien inte var ett undantag. Givet att det till och

med kan förväntas, vilken betydelse kan det ha för etiska överväganden i planeringen av en forskningsstudie?

Utifrån slutsatsen att forskningsetikens starka betoning av skydd och riskminimering riskerar att negligera andra aspekter så är svaret att *deltagandets erbjudande* också behöver uppmärksammas. Märk väl, detta görs troligen redan i och med att forskningsetiska överväganden beskriver vad barnen i en studie kommer att möta eller vara med om, men kanske inte i termer av ett erbjudande. Lika väl som pedagoger välkomnar forskning om och i förskolan vill jag påstå att barnen kan göra det, även om deras perspektiv handlar mer om den direkta upplevelsen än den framtida nyttan. Forskningsetiken i en studie behöver därför beskriva vilka intressanta, spännande, annorlunda och kanske utmanande erfarenheter barnen erbjuds att göra och vilka lärdomar deltagandet kan medge.

... och intresset för forskning

Forskningsetiska överväganden i forskning med barn som deltagare behöver inkludera resonemang om vad som kan vara fördelar eller vinster för barnen, men det skulle också vara möjligt att reflektera över hur deltagandet kan bidra till att få barn intresserade av forskning och vetenskap. Det handlar om att väcka intresse för dels akademisk utbildning och forskaryrket, dels hur kunskap produceras och värderas, källkritik och vetenskapligt tänkande. Förutom det som i avsnittet ovan betecknas *deltagandets erbjudande* kan också förhoppningar om *deltagandets effekter* beskrivas. Om barns deltagande i forskning och deras möten med intressanta forskare skapar intresse för forskning så är det ett forskningsetiskt ansvar att inkludera den aspekten, göra den transparent, del av skyddsaspekterna och centralt i hur det förstärker forskningens verklighet.

För att vi ska klara framtidens utmaningar och svåra frågor behöver vi som samhälle få kommande generationer intresserade av kunskap, vetenskap och forskning, både ur ett demokratiskt perspektiv för den individuella medborgaren själv och ur ett samhällsperspektiv. Sådana initiativ tas både nationellt och globalt, men riktas ofta till lite äldre barn och inte sällan med fokus på att öka intresset för naturvetenskap. I denna artikel är det data från en tvärvetenskaplig studie med förskolebarn som deltagare som granskats och analyserna visar att förskolebarns intressen, frågeställningar och angelägenheter i högsta grad rör vetenskaplig kunskap i bred mening. De intresserar sig för vad forskare kan, vad metoder kan åstadkomma och de känner ansvar för datainsamling. Barns deltagande i forskning ses ofta som känsligt och riskfyllt men nödvändigt för forskningens skull. Det skulle också kunna ses som en välmotiverad investering för den framtida forskningens skull.

Forfatteromtale

Lena Aronsson är fil.dr. i förskoledidaktik och lektor vid Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Hennes forskningsintresse rör förskoledidaktik på multi-epistemologisk grund och förskollärares pedagogiska ledarskap.

Referenser

- Alderson, P. & Morrow, V. (2011). *The Ethics of research with children and young people: A practical handbook*. Sage.
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (3. upplagan). Studentlitteratur.
- Aronsson, L. & Lenz Taguchi, H. (2018). Mapping a collaborative cartography of the encounters between the neurosciences and early childhood education practices. *Discourse: Studies in the cultural politics of education*, 39(2), 242–257. <https://doi.org/10.1080/01596306.2017.1396732>
- Bae, B. (2009). Children's right to participate – challenges in everyday interactions. *European early childhood education research journal*, 17(3), 391–406. <https://doi.org/10.1080/13502930903101594>
- Bodén, L. (2021). On, to, with, for, by: ethics and children in research. *Children's Geographies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/14733285.2021.1891405>
- Canosa, A., Graham, A. & Wilson, E. (2018). Reflexivity and ethical mindfulness in participatory research with children: What does it really look like? *Childhood*, 25(3), 400–415. <https://doi.org/10.1177%2F0907568218769342>
- Christensen, P. & James, A. (2017). *Research with children: Perspectives and practices* (3. uppl.). Routledge.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8. uppl.). Routledge.
- Dockett, S., Einarsdottir, J. & Perry, B. (2009). Researching with children: Ethical tensions. *Journal of early childhood research*, 7(3), 283–298. <https://doi.org/10.1177%2F1476718X09336971>
- Einarsdottir, J. (2007). Research with children. Methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), 197–211. <https://doi.org/10.1080/13502930701321477>
- Elfström Pettersson, K. (2015). Children's participation in preschool documentation practices. *Childhood*, 22(2), 231–247. <https://doi.org/10.1177%2F0907568213513480>
- Elkin Postila, T. (2021). *(O)ändligt vatten: En studie om hur förskolebarn som kännare engageras i samhällsliga miljöfrågor* (Doctoral dissertation). Department of Child and Youth Studies, Stockholm University.
- Eriksson, C. (2020). *A preschool that brings children into public spaces: Onto-epistemological research methods of vocal strolls, metaphors, mappings and preschool displacements* (Doctoral dissertation). Department of Child and Youth Studies, Stockholm University.
- Eriksson Bergström, S. (2013). *Rum, barn och pedagoger: om möjligheter och begränsningar i förskolans fysiska miljö* (Doctoral dissertation). Umeå universitet.
- Fargas Malet, M., McSherry, D., Larkin, E. & Robinson, C. (2010). Research with children: methodological issues and innovative techniques. *Journal of Early Childhood Research*, 8(2), 175–192. <https://doi.org/10.1177/1476718X09345412>

- Frankenberg, S. J. (2018). Mapping ethics with the digital maps metaphor: Addressing raised eyebrows and bolded question marks in relation to developmental test methodology. *Mind, Brain, and Education*, 12(1), 2–11. <https://doi.org/10.1111/mbe.12161>
- Frankenberg, S. J., Lenz Taguchi, H., Gerholm, T., Bodén, L., Kallioinen, P., Kjällander, S., Palmer, A. & Tonér, S. (2019). Bidirectional collaborations in an intervention randomized controlled trial performed in the Swedish early childhood education context. *Journal of Cognition and Development*, 20(2), 182–202. <https://doi.org/10.1080/15248372.2018.1520712>
- Fuglesang, C. (2019). *Rymdskurkarna: Markus och Marianas äventyr med farbror Albert*. Fri tanke.
- Gerholm, T., Hörberg, T., Tonér, S., Kallioinen, P., Frankenberg, S., Kjällander, S., Palmer, A. & Lenz Taguchi, H. (2018). A protocol for a three-arm cluster randomized controlled superiority trial investigating the effects of two pedagogical methodologies in Swedish preschool settings on language and communication, executive functions, auditive selective attention, socioemotional skills and early maths skills. *BMC psychology*, 6(1), 1–25. <https://doi.org/10.1186/s40359-018-0239-y>
- Gerholm, T., Kallioinen, P., Tonér, S., Frankenberg, S., Kjällander, S., Palmer, A. & Lenz Taguchi, H. (2019). A randomized controlled trial to examine the effect of two teaching methods on preschool children's language and communication, executive functions, socioemotional comprehension, and early math skills. *BMC psychology*, 7(1), 1–28. <https://doi.org/10.1186/s40359-019-0325-9>
- Guillemin, M. & Gillam, L. (2004). Ethics, reflexivity, and “ethically important moments” in research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261–280. <https://doi.org/10.1177/2F1077800403262360>
- Hermansson, C. (2013). *Nomadic writing: exploring processes of writing in early childhood education* (Doctoral dissertation). Karlstads universitet.
- Holm Kvist, M. (2020). *Responses to children's crying: Emotion socialization in a Swedish preschool* (Doctoral dissertation). Linköping University Electronic Press.
- Hvit Lindstrand, S. (2015). *Små barns tecken- och meningsskapande i förskola: Multimodalt görande och teknologi* (Doctoral dissertation). School of Education and Communication, Jönköping University.
- Kellett, M. (2010). *Rethinking children and research: Attitudes in contemporary society*. Bloomsbury Publishing.
- Krauss, L. M. (2015). Scientists as celebrities: Bad for science or good for society? *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71(1), 26–32. <https://doi.org/10.1177/2F0096340214563676>
- Lebedeva, N. (2020). *What keeps play alive?: A dynamic systems approach to playing interactions of young newcomer children in Sweden* (Doctoral dissertation). Högskolan Dalarna.
- Lenz Taguchi, H. & Palmer, A. (2020). Dokumentation för lärande. SEMLA: Socioemotionalt och materiellt lärande i förskolan. I: Lindgren, A., Pramling, N. & Säljö, R.

- (Red.). *Förskolan och barns utveckling: grundbok för förskollärare* (2. uppl.). Gleerups.
- Magnusson, L. O. (2018). Photographic agency and agency of photographs: Three-year-olds and digital cameras. *Australasian Journal of Early Childhood*, 43(3), 34–42. <https://doi.org/10.23965%2FAJEC.43.3.04>
- Martín-Bylund, A. (2017). *Towards a minor bilingualism: Exploring variations of language and literacy in early childhood education* (Doctoral dissertation). Linköping University Electronic Press.
- Mayne, F. & Howitt, C. (2015). How far have we come in respecting young children in our research? A meta-analysis of reported early childhood research practice from 2009 to 2012. *Australasian Journal of Early Childhood*, 40(4), 30–38. <https://doi.org/10.1177%2F183693911504000405>
- Moberg, E. (2017). *Breakdowns, overlaps and ambivalence: an Actor-network theory study of the Swedish preschool curriculum* (Doctoral dissertation). Department of Child and Youth Studies, Stockholm University.
- Nordin-Hultman, E. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Liber.
- Odegard, N. (2021). *Aesthetic Explorations with recycled materials. Concepts, ideas and phenomena that matter* (Doctoral dissertation). Oslo Metropolitan University.
- Rantala, A. (2016). – *Snälla du! Kan du sätta dig: om vägledning i förskolan* (Doctoral dissertation). Umeå universitet.
- Sandvik, N. (2013). *Medvirkning og handlingskraft i småbarnspedagogiske praksiser: Horisontalt fremforhandlet innflytelse* (Doctoral dissertation). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Schulte, C. M. (Red.). (2019). *Ethics and research with young children: new perspectives*. Bloomsbury Publishing.
- SFS 2010:800. *Skollagen*. Utbildningsdepartementet.
- Sveriges unga akademi. (2021). *Forskardrömmar: berättelser för nyfikna barn*. Fri tanke.
- Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv* (3. uppl.). Studentlitteratur.
- Tallberg Broman, I., Vallberg Roth, A., Palla, L. & Persson, S. (2015). *Förskola tidig intervention*. Delrapport från SKOLFORSK-projektet. Vetenskapsrådet.
- Tonér, S. (2021). *Language and executive functions in Swedish preschoolers* (Doctoral dissertation). Department of linguistics, Stockholm University.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsred*. <https://www.vr.se>
- Wank, A. C. (2021). *Meningsskapande samtal. En studie om barns meningsskapande med fokus på processer och innehåll relaterat till förskolans praktik* (Doctoral dissertation). Faculty of Education, University of Gothenburg.